

The purpose of the article is to identify the functions and determine the level of economic security efficiency systems in the agricultural enterprises management.

Results. The directions of conducting regional policy for ensuring the economic security of enterprises in the agricultural sector were remarked. The state of economic security of agricultural enterprises in Ukraine is analyzed. The sufficiency conditions of the economic security level of agricultural enterprises in the region have been determined. The interregional comparison of living standards has been made. The characteristics of rating distribution in the total production of the main agricultural products in the regional section are investigated. The territorial policy principles of providing the enterprises economic security system in the agrarian sector of Ukraine are defined, and their prioritization is carried out. The complex influence of factors quantitative measurement on the economic security level of domestic enterprises in the agricultural sector is considered. A considerable level of differentiation of agrarian regions development in Ukraine has been determined. The necessity of solving the problem of workers' fees payment for agricultural workers in the regional aspect was emphasized. The criteria for assessing the country's food security are proposed.

Conclusions. The pace of the domestic agroindustrial complex development differs significantly in the region. The diversification of agricultural development in different areas is historically conditioned. Territorial policy on the issue of ensuring the economic security of domestic agricultural enterprises should be pursued in accordance with the prioritization of the relevant principles.

Key words: economic security of agricultural enterprises, mechanism of economic security, structural restructuring of agricultural sector, ownership, principles of territorial policy.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Дуюнова Т. В. Функції та ефективність систем економічної безпеки в менеджменті аграрних підприємств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 1. С. 85-91.

Dyujonova T. V. Functions and efficiency of economic security systems in management of agricultural enterprises. Actual problems of innovative economy. 2019. No 1, pp. 85-91.

УДК 338.2

МИКИТАСЬ А. В., кандидат юридичних наук, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (м. Харків, Україна)

ТИПОЛОГІЯ МЕХАНІЗМІВ ДОТРИМАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Микитась А. В. Типологія механізмів дотримання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери.

Вступ. Сучасне становище багатьох підприємств обумовлює необхідність створення дієвих організаційно-економічних механізмів фінансово-економічного захисту підприємств агропродовольчої сфери з метою реалізації внутрішнього ресурсу, нарощення ринкової вартості бізнесу агропродовольчої сфери на тлі відкриття нових можливостей, підвищення конкурентоспроможності та піднесення галузі в майбутньому періоді.

Мета дослідження полягає в розробці типології механізмів дотримання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери.

Результати. Надано завдання, які повинен вирішувати організаційно-економічний механізм економічної безпеки. Представлена структура організаційно-економічного механізму економічної безпеки підприємства. Надано дворівневий організаційно-економічний механізм економічної безпеки, де на першому рівні повинні вирішуватись проблеми захисту підприємств агропродовольчої сфери, а другий рівень повинен доповнювати механізм вирішення галузевих проблем в просторовому та ресурсному їх забезпеченні. Визначені функціональні завдання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. Надана схема процесу ризик-менеджменту в контексті формування організаційно-економічного механізму економічної безпеки та фінансового захисту бізнесу, що му- сить забезпечувати у межах самого підприємства оперативні рішення щодо управління ризиками як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Виокремлено фактори, під впливом яких механізм економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери підлягає негативним перетворенням і які головним чином пов'язані із стабілізацією фінансової рівноваги. Обґрунтовано головні критерії ефективності механізму економічної безпеки підприємства в довгостроковому періоді: рентабельність власного капіталу та економічна рівновага. Визначені наслідки зни- ження рентабельності власного капіталу. Доведено, що економічна рівновага підприємства є втіленням ефекти- вних управлінських рішень в площині економічної безпеки й оптимального управління економічним потенціалом підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, механізм, агропродовольча сфера, ризик-менеджмент, фінансовий захист.

Постановка проблеми. Виклики сього- дення диктують нові умови функціонування підприємств агропродовольчої сфери, що пе- вним чином пов'язані із новими

можливостями, що відкриваються для аграрного бізнесу у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Відомо, що міжнародні економічні перспективи не лише надають можливості для виходу вітчизняної продукції на міжнародні ринки та використання європейських ресурсів, а також формують нові правила гри на світових ринках та генерують нові ризики, перевіряють конкурентоздатність вітчизняної продукції та її відповідність світовим стандартам, активують зацікавленість представників малого та середнього бізнесу агропродовольчої сфери до міжнародної співпраці. Проте, заперечливе економічне становище багатьох підприємств, що погіршується відсутністю налагодженої логістики та інфраструктури агропродовольчої сфери, хронічно невдалими реформами та відсутністю адекватної державної підтримки, актуалізує об'єктивну необхідність створення дієвих організаційно-економічних механізмів фінансово-економічного захисту підприємств агропродовольчої сфери з метою реалізації внутрішнього ресурсу, нарощення ринкової вартості бізнесу агропродовольчої сфери на тлі відкриття нових можливостей, підвищення конкурентоспроможності та піднесення галузі в майбутньому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями організації та функціонування агропромислового виробництва на ринку продовольства займаються провідні вчені-аграрії:

В. П. Андрійчук,

Л. М. Васильєва, П. І. Гайдуцький, В. В. Лагодієнко, Р. П. Мудрак, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук, Б. Й. Пасхавер, А. Е. Юзефович та ін. Питання, які стосуються визначення терміну «економічна безпека», її складників, підвидів і способів забезпечення дослідили у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Л. Абалкін, О. Барановський, І. Бінько, В. Богомоллов, З. Варналій, З. О. Власюк, В. Геєць, Б. Губський, Я. Жаліло, М. Єрмошенко, В. Мунтіян, І. Мігус, В. Сенчагов, А. Сухоруков, В. Шлемко та ін.

Мета статті. Мета дослідження полягає в розробці типології механізмів дотримання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери.

Виклад основного матеріалу. В загальному виді основні функціональні завдання, що повинен вирішувати організаційно-економічний механізм економічної безпеки представлено на рис 1.

Проте, на наш погляд він потребує більшої конкретизації з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища та внутрішніх механізмів нейтралізації та управління ризиками економічної діяльності. Без сумніву, організаційно-економічний механізм фінансово-економічної безпеки є настільки масштабним і комплексним, що повинен включати такі складові, які за своєю сутністю мають окреме значення і для розвитку агропродовольчої сфери, і для розвитку суспільства.

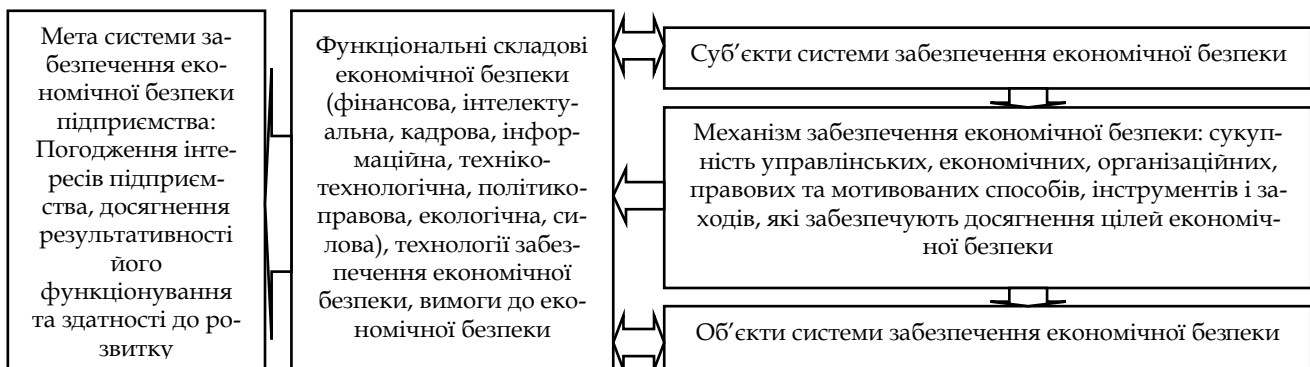

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм економічної безпеки підприємства

Ми маємо на увазі продовольчу та екологічну складову, що повинно враховуватись у впровадженні організаційно-економічного механізму, оскільки без цього не можна добитися комплексності на декількох рівнях композиції захисту та мінімізації впливу ендогенних та екзогенних ризиків. Так, за оцінками експертів, країна, що в змозі виважено та стратегічно вирішити проблеми продовольчої безпеки в агропродовольчій сфері закладе основу для свого економічного

розвитку в довгостроковій перспективі, оскільки виробництво якісних продуктів споживання, запасів води та джерела енергії залишаються актуальними проблемами в світовому масштабі. Ситуація на глобальному ринку продовольчих сил динамічно змінюється, що безпосередньо впливає на потенціал розвитку вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери, головною задачею яких залишається потреба в інвестиційному забезпеченні, тісна вертикальна інтеграція та її

прибутковість. Завдяки цьому країна зможе нарощувати внутрішнє споживання продукції агропродовольчої сфери й обсяги експорту, отримати доступність до нових технологій, страхового та кредитного забезпечення бізнес-єдиниць, забезпечити реалізацію трудового потенціалу та активізувати соціальну відповідальність бізнесу в агропродовольчій сфері, що може стати потужним поштовхом для аграрного майбутнього України та захисту фінансових інтересів її бізнесу.

Раціональне використання економічних ресурсів аграрних підприємства, необхідних для виконання місії аграрного бізнесу, досягається, в першу чергу, шляхом запобігання загроз негативних впливів на економічну безпеку основних функціональних цілей господарської діяльності, що передбачає [1]:

- забезпечення економічної ефективності та фінансовій стійкості підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоздатності технологічного потенціалу суб'єкта господарювання;
- ефективність менеджменту підприємства, оптимальність його організаційної структури;
- високий рівень кваліфікації та інтелектуального потенціалу персоналу підприємства;
- забезпечення екологічності підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища;
- правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства;
- високий рівень інформаційного забезпечення роботи всіх служб, захисту інформаційного середовища підприємства та комерційної таємниці; - забезпечення захисту комп'ютерних систем;
- гарантування безпеки персоналу, капіталу, майна і комерційних інтересів підприємства.

Реалізація вищенаведених функціональних завдань економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери є необхідним елементом механізму економічної безпеки, виконання покладених на нього вимог, дієвості в складних умовах та успішного функціонування. В той же час дія кожного з цих функціональних елементів базується на принципах економічної доцільності та, в свою чергу, має власні структурні складові, оптимальне формування та впровадження яких є однією із важливих частин процесу здійснення організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки.

Всі ці проблеми, на наш погляд, потребують своєчасного вирішення і повинні бути втілені в дворівневий організаційно-економічний механізм фінансово-економічної безпеки, де на першому рівні повинні вирішуватись проблеми захисту підприємств агропродовольчої сфери, а другий рівень повинен доповнювати механізм вирішення галузевих проблем в просторовому та ресурсному їх забезпеченні. На наш погляд, проблеми на рівні національної економіки повинні розглядатись окремо, в контексті врівноваження економічного та соціального її розвитку, та в організаційно-економічному механізмі враховуватись як чинники та фактори зовнішнього середовища, не дивлячись на їх високу динаміку в сучасних умовах трансформації, оскільки на підприємці не має безпосередньо важелів управління цими факторами. Так, за визначенням Організації економічного співробітництва і розвитку аграрне виробництво визнано діяльністю, яка забезпечує різні результати: створює не лише товари (продукти харчування, корми, волокно і біопаливо), але й продукти нетоварного характеру, такі як продовольча безпека, агроландшафт, збереження пам'яток культурної спадщини, котрі є суспільними благами. Завдяки цьому агропродовольча сфера є унікальним інструментом сталого суспільного розвитку, оскільки воно сприяє цьому розвитку як вид економічної діяльності, джерело доходів і постачальник екологічних послуг.

Надання економічної безпеки підприємству – це постійний циклічний процес, який забезпечується підбором засобів та систем організації їхнього виконання та контролю, що в процесі використання організаційно-економічного механізму та неодмінного його удосконалення під впливом факторів внутрішньої та зовнішньої середовища дає змогу досягати високих значень рівня економічної безпеки підприємства.

Представлений механізм економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери може підлягати подальшим трансформаціям та доповненням згідно проведення досліджень особливостей функціонування їх фінансово-економічної діяльності в сучасних ринкових умовах і динаміки змін факторів зовнішнього середовища. Цільовим орієнтиром функціонування зазначеного механізму є максимізація ринкової вартості бізнесу в агропродовольчій сфері, піднесення галузі та вихід конкурентоздатної продукції на світові ринки. Вихідною домінантою визначено стратегічні інтереси бізнесу агропродовольчої сфери, що трактується як різноманітність

стратегічних завдань, характеризує їх як пріоритет його розвитку, а з іншого боку – віддзеркалюють характер економічних відносин

бізнесу та його вимоги у перспективному та стабільному розвитку в динамічному ринковому середовищі.

Рис. 2. Формування дворівневого механізму фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери

Деякі науковці визначають стратегічні фінансові бізнес-інтереси підприємств як форми прояву першорядних економічних вимог підприємств до нормативно-правових, організаційних та управлінських контурів агропродовольчої сфери й активації стимулів щодо забезпечення фінансової рівноваги підприємств через зростання його ринкової вартості та отримання лідерських позицій на світових продовольчих ринках.

Однією з центральних передумов формування механізму фінансово-економічної

безпеки підприємств агропродовольчої сфери видається прояв економічних ризиків в системі захисту, що характеризують конфлікт у взаємовідносинах зовнішнього середовища та стратегічних бізнес-інтересів підприємств та заперечують досягнення цільових показників стратегічного розвитку під дією полярних факторів негативного або позитивного впливу на можливість реалізації стратегічних інтересів підприємств через пряму або посередню шкоду їх економічній діяльності. В цьому контексті механізм

фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери повинен включати систему діагностики та ризик-менеджменту, що мусить забезпечувати у межах самого

підприємства оперативні рішення щодо управління ризиками як зовнішнього, так і внутрішнього середовища (рис. 3).

Рис. 3. Схема процесу ризик-менеджменту в контексті формування організаційно-економічного механізму економічної безпеки та фінансового захисту бізнесу

В науковій літературі визначено широке коло факторів, під впливом яких механізм економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери підлягає негативним перетворенням і які головним чином пов'язані із стабілізацією фінансової рівноваги. До них відносять: оптимізацію розподілу чистого прибутку підприємств; залучення необхідного обсягу запозичених джерел формування фінансових ресурсів; удосконалення системи «взаємозв'язок витрат, об'єму реалізації та прибутку»; операційний леверидж; фінансовий леверидж; мінімізацію середньозваженої вартості капіталу; оптимізацію структури капіталу; збалансування інвестиційних потоків та їх синхронізація за часом та за обсягами; нормування основних елементів виробничого (оборотного) капіталу тощо. Інші літературні джерела доповнюють вищенаведені фактори ще такими: зниження темпів економічної динаміки агропродовольчої сфери, збільшення темпів інфляції, висока амплітуда курсів валют, динаміка зміни кон'юнктури продовольчих ринків, рівень криміногенного середовища, страхові випадки, фактори форс-мажорної групи тощо.

Висновки. Отже, на механізм економічної безпеки підприємств покладено функції надання структурним економічним процесам ознак керованості та організаційності,

визначення стратегічних орієнтирів та конкурентних переваг вітчизняних підприємств, мобілізації економічних резервів та сприяння подальшій їх реалізації, отримання нових компетенцій з метою нарощення ринкової вартості бізнесу. Зазначимо, що більшість з них знаходиться в площині управління структурою капіталу підприємств, що визначає систему діагностики й управління захистом економічних інтересів підприємств агропродовольчої сфери. Виходячи зі змістового осмислення проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери головним чином пов'язані із формуванням фундаментальної та багатоаспектної економічної категорії - капіталу підприємств, який визначено як «складна структура, що включає неоднорідні індивідуальні капітали».

Теоретико-методологічні засади оптимізації структури капіталу підприємств агропродовольчої сфери є підґрунтям прийняття управлінських рішень щодо захисту та реалізації потенціалу підприємства в довгостроковій стратегічній перспективі, що включає внутрішні механізми управління комерційними й фінансовими ризиками. На нашу думку, проведене дослідження дозволяє виокремити головні критерії ефективності механізму економічної безпеки підприємства в довгостроковому періоді: рентабельність

власного капіталу та економічна рівновага, що характеризує раціональність та виваженість управління економічними ресурсами та створює підґрунтя для досягнення стратегічних цілей підприємства в довгостроковому періоді. Зниження рентабельності власного капіталу змінює середньозважену вартість загального обсягу ресурсів підприємства, що, в свою чергу, відповідним чином відбивається на ставках за короткостроковими та довгостроковими залученими ресурсами, вартості власного капіталу, що інвестовано в аграрне виробництво, та призводить до зниження ринкової вартості бізнесу в агропродовольчій сфері. Ця теза дуже своєчасна в контексті економічної безпеки під час активного залучення кредитів підприємствами агропродовольчої сфери, оскільки для галузі з сезонністю виробництва є об'єктивна необхідність у кредитних ресурсах в той час як перевищення процентних ставок на залучені ресурси над рентабельністю активів призводить до підвищення ризиків банкрутства та від'ємної рентабельності власного капіталу. Як наслідок - зниження рентабельності власного капіталу призводить до десинхронізації матеріальних і фінансових потоків, росту рівня ризиків діяльності підприємств і порушує економічну рівновагу через коло багатьох факторів: втрату ринкових позицій, зниження обсягів аграрного виробництва і продажу продукції, втрату фінансової стабільності та доступності до кредитних ресурсів товаровиробників, недостатній обсяг сировинної бази та недостатнє завантаження виробничих потужностей, невідповідність

якості продукції агропродовольчої сфери світовим стандартам тощо. Саме тому, економічна рівновага підприємства є втіленням ефективних управлінських рішень в площині економічної безпеки й оптимального управління економічним потенціалом підприємства, на відміну від фінансової безпеки, яка втілює лише ефективність управління фінансовими потоками та їх збалансування в оглядовому періоді з метою задоволення фінансових інтересів власників.

Також, механізм економічної безпеки повинен віддзеркалювати цільові показники досягнення стратегічної рівноваги, що має включати виробничу стійкість, ринкові важелі досягнення конкурентоздатності продукції аграрного виробництва на зарубіжних продовольчих ринках, реалізацію соціально-економічної складової, яка базуються на захисті розвитку аграрного сектору національної економіки, ефективну державну підтримку аграрного сектору як пріоритетної галузі національної економіки, інноваційно-інвестиційне забезпечення, ефективне використання трудового потенціалу тощо.

Ефективність діючого механізму економічної безпеки та фінансового захисту можна визначити на початковому етапі в процесі проведення експрес-діагностики, яка згодом, після порівнювання із цільовими показниками, повинна бути відкоректована та науково-методично обґрунтовано доповнена показниками с метою формування системи комплексної оцінки для постійного моніторингу ризиків економічної діяльності та перевірки стану захисту системи.

Література.

1. Мудрак Р. П., Непочатенко О. О., Нестерчук Ю. О. Сталій розвиток агропродовольчої системи України: суть та практичне значення. *Сталій розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія* / за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 105-121.
2. Пасхавер Б. Й. Ринкова адаптація продовольчого підкомплексу України. К.: ІЕ НАН України, 1998. 114 с.
3. Трегобчук В. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави. К.: ІЕ НАН України, 1999. 56 с.
4. Стрішенець О. М., Павлов К. В., Лагодієнко В. В. Модель соціоекологіко-економічної безпеки регіону. Концептуальні основи соціоекологіко-економічної безпеки: колективна монографія; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. М. Черчик. Луцьк : Терен, 2018. С. 265-272.
5. Прошак Г. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку людського капіталу як чинник економічної безпеки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна*. 2011. Вип. 2. С. 10-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_4
6. Штангерет А. М. Поняття «безпека», «небезпека», «ризик», «загроза»: суть та взаємозв'язок. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. №9. С. 37-42.
7. Альберда Т. Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *Молодий вчений*. 2013. № 2 (02). С. 64-68.
8. Чаленко А. Ю. О неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях URL: http://www.kapitalrus.ru/articles/article/o_neopredelennosti_termina_mehanizm_v_ekonomicheskikh_issledovaniyah